

■ ALEXANDRU
SEVER

Dialog
cu
Iraclide

Despre planete și talente

IRACLIDE : Deși nu-mi amintesc să fi avut vreodată cine știe ce dispoziții pentru domeniul științelor exacte, totuși preșimțirea farmecului lor, și a unei tainice asociații cu sfera literaturii și a muzicii trebuie să mă fi încercat foarte devreme. Azi, cred că ceea ce mă mișca, de fapt, în matematică, va fi fost sugestia înfinutului ; în geometrie, ideea perfecțiunii ; în limbajul criptic al algebrei, posibilitatea unui miracol. Din astronomie, tot ce mi-a rămas mai bine înfipt în minte este istorioara aceluia faimos învățat care calculase existența unei planete pe care n-o văzuse niciodată. Au trebuit să treacă ani de zile, pentru că demonul curiozității să-mi restituie numele istoric al astronomului și spiritul meu să deosebească, de bine-de rău, sub aparența unei magii, un calcul precis. Omul studiasse, va să zică, mișcarea unei planete cunoscute și, stabilind că năravurile acestela presupun existența unei alte planete, întinșese un deget în spațiul cosmic, argumentînd savant și proclamînd logic : aici trebuie să existe o planetă !

EU : Un triumf științific al spiritului de previziune !

IRACLIDE : Lucru curios e că nici o explicație ulterioară n-a putut, totuși, să disocieze, destul de ferm, în mintea mea, figura ideală a acestui descoperitor de planete, de aceea, nu mai puțin ideală, a unui critic perspicace, în ipostaza unui descoperitor de talente. Era, se vede, una dintre acele asociații tiranice, făurite în cine știe ce preistorie a făpturii mele magmatice, ce năzuise, în chipul cel mai obscur și mai natural, să fie descoperită. Vai, nu m-a descoperit nimeni ! Și, de cînd am trecut de prima tinerețe, nu con-

tenesc să-mi zîmbesc la ideea, nu lipsită de anume haz, că așa am și rămas, cum mă știu de cînd lumea : nedescoperit !

EU : Pare-mi-se totuși că analogia asta dintre tehnica descoperirilor științifice, să zicem, și aceea a descoperirii talentelor artistice, nu funcționează pînă la capăt în chipul cel mai semnificativ.

IRACLIDE : Bineînțeles. Și am să încerc să-ți explic și de ce. Aibi numai, rogu-te, puținică răbdare... În copilăria mea există un pian. De fapt, o pianină : pianina mamei. Mă văd, copil, dîndu-l tîrcoale, pipăindu-i luciul de un negru de abanos, în care se nălucește chipul meu alungit, vizavi de chipul lui Wolfgang Amadeus, sculptat în medalion, între aplice auri, cu luminări albe, lungi, translucide. E o cutie plină de mistere ! Abia cînd dau să-i ridic capacul, cu dificultatea cu care aș forța maxilarul cine știe cărui animal fabulos, ca să-i dezgolesc dantura formidabilă, straniu protejată de un fel de eșarfă verde, catifelată, cu numele tutelar al vrăjitorului imprimat în caractere gotice, argintii — abia atunci, sub contemplarea mea nișel imbecilă, lădoiul lăcuit pare să se arate ceea ce este cu adevărat : cușca unei imense pisici exotice, tolănite în salonașul mamei, cu indolența caracteristică a felinei sătule, dar inexplicabil volatilizată din spatele dinților săi, ca faimosul moțan dispărut îndărătul unui rinjet. Ani de zile, degetul meu sfios și neîndemnativ va bijbii pe clapele desfășurate ale claviaturii, din cine știe ce pornire fără nume, în căutarea unui sens melodic niciodată descoperit. Toate cîntecele lumii dormeau pe clapele acestea și, totuși, chiar și o sută de ani la rînd de-aș fi

umblat pe ele, n-aș fi putut descoperi nici măcar o singură măsură din cîntecul infinit, pentru că bijbiala mea, așa cum bine îți indică cuvîntul, era o căutare inadecvată, lipsită adică de orice orientare inteligentă. Nu poți descoperi ceea ce nu știi să cauți.

EU : Așa este. Numai cu presimțiri nu se pot face descoperiri.

IRACLIDE : Nici vorbă, un critic nu este un profet. El lucrează obligatoriu pe un text dat și, în principiu, nu are nici o îndatorire deosebită că caute, într-un „text dat”, posibilitatea „textului viitor”. Și, cu toate acestea, niciodată n-am putut să scap de sentimentul că un critic pătrunzător se cade să vadă în textul dat și posibilitatea unei alte calități. Nu e vorba, firește, de cea creditare, mai mult sau mai puțin generoasă, mai mult sau mai puțin strategică, pe care o aflăm destul de adesea în critica curentă, implicată, vrînd-nevrînd, într-un sistem de relații. La drept vorbind, cred că nu există nici măcar un singur critic pe lume care să nu fi rostit măcar o dată sau de două ori în viață : „Despre acest X ne va mai fi dat să auzim”. Statistic vorbind, dintr-o sută de asemenea profeții, viitorul validează, inevitabil, cîteva. Și cînd, din întreaga activitate a unui critic, viitorul confirmă măcar două asemenea preziceri, coincidența tinde să le scoată din sfera întimplătorului și să acorde, retroactiv, criticului, atributul perspicacității, iar lucrării lui, calitatea unei prezivii. Adevărul este că prezivie, în literatură, presupune un calcul foarte complicat, pentru că, spre deosebire de astronomul nostru, care lucrează cu relații constante la scară cosmică, codificabile matematic, criticul lucrează pe realitatea infinit mișcătoare a talentului, și deci, practic — în ce privește natura, evoluția și împrejurările acestuia —, cu un număr infinit de necunoscute.

EU : Trebuie să înțeleg prin aceasta că obiectul ideal al examenului critic ar fi scriitorul mort și opera încheiată ?

IRACLIDE : Lucrul nu e chiar atît de absurd pe cît îți se poate părea. Un scriitor viu și o operă în desfășurare sînt, în principiu, realități imprevizibile. Nimeni — nici măcar un computer — nu poate să prevadă apariția unui poet ca Homer, sau a unei opere ca *Hamlet*. Într-un spațiu al tuturor preziviunilor, conceptul de originalitate — atît de consubstanțial artei — și-ar pierde, dealtfel, orice sens.

EU : Și dacă scriitorul a consimțit să moară ?

IRACLIDE : Cu un scriitor mort și cu o operă încheiată, necunoscutul nu încetează, de fapt, să prolifereze, numai că într-un alt ritm și într-o altă ordine a existenței. Vreau să spun : cu un cadavru pe masă se pot încheia multe soco-

leli, dar nu toate. Căci în măsură în care opera supraviețuiește poetului, ea continuă — ca tot ce este legat de viață — să trăiască și să pună probleme. Cine putea să prevadă *Iliadei* o posteritate de trei milenii și nesfîrșitele ei avataruri prin timp ? Cît credit i se va fi acordat la origine, acesta va fi fost efectul unei profeții generoase, nu al unei prezivii calculate. Ceea ce vreau să spun este că preziviunile în artă — fie că e vorba de un individ, de un curent, sau de un gen — nu pot fi decît aproximative și pe termen scurt.

EU : Mai merită, atunci, asemenea prezivii, să fie făcute ?

IRACLIDE : Teoretic vorbind, da. Dar întrebarea, stimate Sever, îmi amintește de unele nopți fierbinți, de vară, cînd, intins cu mîinile sub cap, pe podișca ce masca pivnița casei părintești, urmăream în ceruri căderea cite unei stele, cu acel fior adolescentin care leagă, de senzația căderii, ideea de moarte, și mă întrebam : de ce oare ne este dată puțința să vedem numai stelele care cad și, niciodată, pe acelea care se nasc ? Oricărei explicații cumînți, care făcea din mine, în fața cosmosului, prizonierul unei percepții limitate, îi preferam sentimental ipoteza, oricît de fantezistă, potrivit căreia nu există stele care cad, ci numai stele care se deplasează : stele care, cu alte cuvinte, se instalează într-o altă ordine cosmică, ca să participe la strălucirea și la misterul unui alt cer. Bineînțeles, o ordine de dincolo de limitele percepției ! O ordine pe care, chiar dacă nu pot s-o calculez, pot s-o intuiesc.

EU : Trebuie să înțeleg că definiți intuiția ca o putere interesată să participe, pe spații oricît de înguste, la orice demers critic ?

IRACLIDE : Dar bineînțeles ! Nici o dimensiune nu este de prisos în critică. Un critic care nu știe să vadă, dincolo de orizontul textului dat, posibilitatea unui alt text și a unei alte valori, este un critic limitat. Vom putea fi de acord cu una sau cu alta dintre judecățile lui, dar ne va fi foarte greu să-i trecem cu vederea reticența de a-și înfige arătătorul în spațiul alb, de dincolo de ultimul punct, și de a spune : aici este o planetă !

EU : Și-o fi chiar atît de important să-ți pui arătătorul la treabă ?

IRACLIDE : Important ? Desigur ! Chestiunea este numai : pentru cine ? Un Alecsandri, salutînd în Eminescu o stea care se ridică, dădea glas tocmai unei asemenea intuiții. Dar important era că acest glas se înălța nu propriu-zis pentru a-l glorifica pe Eminescu, cît pentru a vesti Cetății nașterea unui Zeu menit să-i pună în față oglinda celei mai înalte spiritualități. Înțelegi ce vreau să spun ?

Dacă e vorba de importanța unei descoperiri, atunci aceasta este mai importantă pentru Cetate decât pentru Poetul însuși. Căci, la drept vorbind, nici un poet nu așteaptă să fie descoperit. Și, știi de ce? Pentru că, mai înainte de a fi descoperit, lucrul cel mai important este să existe. Și, iarăși, știi de ce? Pentru că nimeni nu poate să descopere o planetă care nu există.

EU : Deci, sfatul pe care l-ați da unui tânăr scriitor ar fi...

IRACLIDE : Tocmai acesta : să existe! Să aibă, adică, țărița de a fi și voința de a accepta că este.

EU : Asta nu înseamnă, cred, că nouă, ăstor!alți, nu ne-ar mai rămâne nimic altceva de făcut decât să așteptăm apariția talentului și să-i aplaudăm lucrarea.

IRACLIDE : Stimate Sever, știi bine, un scriitor nu se fabrică, un talent nu se inventează. Apariția lui este imprevizibilă, chiar dacă, statistic vorbind, e în ordinea tuturor probabilităților. Ca să existe, el nu are nevoie nici de girul unei patalamale, nici de investitura unui critic. Ceea ce numim, de regulă, descoperirea unui talent, nu este decât efectul final al mișcării cu care talentul tinde să se manifeste și să se propună atenției. Sintem, cu alte cuvinte, într-un domeniu în care „descoperirea” e pseudonimul înfătuat al *recunoașterii*. Nu descoperim talente; cel mult, le recunoaștem. Și nu le recunoaștem decât în măsura în care se lasă recunoscute. O planetă nu manifestă năzuința de a fi descoperită; ea își poate roli masa și etala splendoarea focurilor, preț de un miliard de ani, în absența oricărui ochi uman. Un talent nu-și poate refuza să se descopere. Aș merge chiar mai departe și aș zice că această năzuință de a se impune intră în chiar formula talentului. Un talent cu totul pasiv, care nu ține, adică, să se revele și să se impună, este în aceeași măsură de neconcepțut, în ordinea inteligenței, pe cât ar fi, în ordinea biologică, un făt care și-ar refuza orice devenire. Oriunde lipsește

această năzuință de a fi, putem fi siguri că există și o carență în structura talentului.

EU (*nemaiomenit de ironic*): Dar, dragă maestre, dacă nici de descoperit nu ne mai este dat să-i descoperim, atunci ce alta ne mai rămâne de făcut pentru iubiiții noștri poeți?

IRACLIDE : Fii liniștit! Nu asta mi-i grija, că nu mai avem ce face pentru ei. Dimpotrivă: sînt încă foarte multe de făcut! În orice caz, nu ceea ce își închipuie cite unii înfirzați prin cultură: că trebuie să se apropie de poet ca de un soi de copil nițel arierat, pe care să-l ții de mină și să-l păzești grijuliu ori de cite ori vrea să traverseze o stradă, pentru ca nu cumva, Doamne ferește, să-l calce vreo mașină. Lucrul cel mai util pe care îl putem face în favoarea talentului este să-i înlesnim toate condițiile care îi pot îngădui apariția, ecloziunea, maturizarea. Este o chestiune de climat, de cultură, de mijloace financiare, de înțelegere superioară a specificului artistic. Asta nu poate fi, socot, treaba exclusivă a unui critic, sau a unui corp specializat în descoperirea talentelor. Asta este, de fapt, treaba întregii țări. Practic, către asta se și năzuiește: să extindem cîmpul de recrutare a talentului la aria întregii țări și cu puterile întregului popor. În această privință, posibilitățile noastre, încurajate de mersul istoriei, sînt imense. Iar cui se teme să investească în încurajarea talentului, nu strică să i se reamintească — ceea ce prea bine se știe, pentru că este istoricește verificat — că talentul nu rămîne niciodată dator. Ionianul ce-i va fi întins vreedată orbului Homer o strachină de mîncare a făcut, chiar dacă fără să știe, o investiție care, nici după trei milenii, nu conțenește să producă în beneficul întregii umanității.

EU : Pe scurt: dacă primul comandament al talentului este să existe, care ar fi al doilea?

IRACLIDE : Bineînțeles: să nu aștepte să fie descoperit.

■ MARIUS ROBESCU

Un climat literar îmbunătățit

O perele literare valoroase nu se pot programa, iată cel puțin un adevăr de care toată lumea pare convinsă, și pe care nimeni nu-l ignoră fățiș. Ceea ce se poate face este ca ele să fie recunoscute, spontan, atunci cînd

apar, și îmbrățișate grabnic de către contemporani. Astfel enunțată, chestiunea pare simplă. În realitate, după ce opera s-a născut, deopotrivă ca un produs al trudei conștiente și ca un miracol, este urmată de un proces al receptării, care